

**ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА А. МАКАРЕНКА: МЕТОД “ВИБУХУ”
ЯК ЗАСІБ РОЗВ’ЯЗАННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ
КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Статтю присвячено розгляду наукової спадщини А. Макаренка, зокрема методу “вибуху” як засобу розв’язання міжособистісних конфліктних ситуацій в учнівському середовищі.

***Ключові слова:** метод “вибуху”, міжособистісні конфліктні ситуації, учнівське середовище.*

Діяльність А. Макаренка на сучасному етапі осмислюється по-новому. Основними напрямками педагогічної спадщини видатного педагога є: суспільство і особистість, колектив й особистість, права й обов’язки, вимогливість і повага тощо.¹

Здобутки виховної системи видатного науковця є незаперечними, а соціально-педагогічні ідеї актуальні особливо на сучасному етапі, оскільки сьогодні гостро відчуваються соціальні проблеми суспільства.

Сучасній школі потрібна демократична система відносин. Педагогічною метою вченого була особистість як суспільний витвір, який повністю може реалізуватися лише через колектив.

Спадщина педагога містить поєднання теорії та методики навчання і виховання, проблеми педагогічної майстерності та практичні здобутки.

Особливої уваги, на наш погляд, заслуговує метод “вибуху”, який А. Макаренко назвав центральним питанням педагогіки перевиховання й описав його, використовуючи досвід своєї педагогічної діяльності.

Мета статті – обґрунтувати доцільність використання методу “вибуху” для ефективного подолання конфліктності у сучасному учнівському середовищі.

Сутність цього методу полягає в тому, що він здійснюється в реальних умовах, впливаючи на самопочуття особистості, загострює позитивні та негативні переживання. Частота використання цього методу залежить від професіоналізму вихователя, оскільки “вибухає” не внутрішній світ особистості в цілому, а її зіпсовані відносини із суспільством і колективом. “Вибух” передбачає доведення до межі конфлікту особистості з колективом; при цьому чітко ставиться альтернатива: змінитися, щоб стати повноцінним членом колективу, або піти з нього, щоб стати об’єктом насмішок з боку колективу. Використовуючи “вибух” у підлітковому середовищі важковиховуваних особистостей, педагог помітив, що переживання набуває внутрішнього сенсу, це “катастрофа всередині себе”. Приголомшений бурєю почуттів, підліток впадає в стресовий стан, руйнуючи негативні стереотипи, знищуючи зв’язки між окремими елементами важковиховуваності. В цей час виникають сприятливі передумови для ефективного впливу інших методів перевиховання.

А. Макаренко писав: “Цей метод триває і розгортається далі у всій моїй системі” [3]. Метод “вибуху” надзвичайно ефективний тоді, коли він відбувається у дитячому колективі, при вмілому педагогічному керівництві, коли поведінка вихованця настільки хибна, що в його вчинках негативне явно переважає. “Ви-

бух” позбавляє вихованця можливості чинити опір вимогам, які встановлює колектив.

Метод “вибуху” ґрунтується на таких прийомах впливу: нагнітання негативних переживань до межі (на цій основі виникає невдоволення собою, своїм життям); доведення до абсурду негативної лінії поведінки особистості, коли власні недоліки стають причиною неприємностей; зіткнення власного ідеалу з ідеалом справжньої людини для переконання у помилковості своїх поглядів; створення таких умов, за яких відбувається зіткнення позитивних і негативних якостей вихованця, коли починається непримиренна внутрішня боротьба мотивів.

Висвітлюючи проблему використання “вибуху” як методу розв’язання міжособистісних конфліктних ситуацій і виховання особистості в колективі, вважаємо за необхідне розглянути доцільність застосування цього методу в сучасному учнівському середовищі.

Основним джерелом конфліктних відносин, що виникають у колективі, є невідповідність переконань і поведінки індивіда моральним принципам та очікуванням інших його членів. Поведінка особистості, що суперечить переконанням, цінностям, нормам, правилам поведінки та традиціям колективу, часто є причиною конфліктних ситуацій.

Чим згуртованіший колектив, тим гостріше й інтенсивніше розвивається протистояння за таких конфліктних ситуацій. Працюючи зі специфічним контингентом, А. Макаренко довів, що значущість кожного окремого індивіда у структурі цілісної людської спільноти визначається насамперед тим, наскільки він здатний плідно долучатися до суспільного життя та як він підготовлений соціумом до цього процесу. У своїй роботі з вихованцями педагог намагався виділити ті особистісні особливості, якими кожен міг би збагатити колектив. Педагога хвилювали, перш за все, ставлення вихованців до навколишньої дійсності. Він вважав, що саме відносини в колективі становлять справжній об’єкт педагогічної роботи.

Культура відносин у дитячому колективі, на думку А. Макаренка, визначається стилем і тоном колективу, відмінними ознаками яких є:

- 1) мажор – постійна енергійність, радісний настрій, відсутність конфліктності, похмурості, невдоволення на обличчі;
- 2) відчуття власної гідності, яке має виявлятися у привітному ставленні до інших, у ввічливості, в умінні приховувати поганий настрій;
- 3) уміння відчувати тих, хто перебуває довкола;
- 4) звичка гальмування: контроль емоцій, звичка поступатися товаришеві, припинити суперечку, стриманість у словах, руках, діях [3].

При цьому педагог цінував захищеність особистості в колективі. Кожен повинен відчувати себе захищеним від насилля та знущання у колективі.

Методика виховної роботи, розроблена А. Макаренко, розрахована для дітей із відхиленнями в поведінці, моральна свідомість яких була на найнижчому рівні (орієнтація на покарання і винагороду). Суть цієї методики полягала в тому, щоб змусити особистість підкоритися соціальним нормам, дотримуватись їх у своїй поведінці. Тому цілком виправданими були й ті методи сильного впливу, які пропонував педагог: “метод вибуху”, “осуд колективу”, “доведення конфлікту до його кульмінації” тощо.

Особливостями міжособистісного спілкування учнівського середовища на сучасному етапі розвитку суспільства є тенденція до розширення, загострення, зростання емоційного напруження, неприязні й агресії відносно іншої сторони конфлі-

ктної ситуації, погіршення комунікації, використання неприпустимих дій, що суперечать моральним нормам і правилам поведінки, застосування психологічного чи фізичного насилля. Тому вчитель-професіонал сьогодні має бути готовим до попередження та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі.

Метод “вибуху” слід використовувати тоді, коли потрібно знищити гострі конфліктні відносини між особистістю і колективом, що є причиною руйнування емоційної рівноваги та нормальної життєдіяльності колективу.

“Вибух” – це протест, вимога, покарання, висунуті колективом, що має надзвичайно потужне емоційне забарвлення. Він необхідний для того, щоб здійснити миттєвий вплив, який змінює бажання та прагнення особистості, змушує її переосмислити свої мотиви і вчинки.

Вимога, висунута всім колективом, унеможливує розвиток протистояння, повністю вирішує конфліктну ситуацію і не створює інших. Вона не повинна спричинити фізичного чи морального страждання, її суть полягає в іншому – усвідомленні своєї помилки. Рішучий протест колективу й сильне внутрішнє переживання індивіда, спричинене емоційним вибухом, знищують деструктивність у поведінці, сприяють переосмисленню особистістю свого “Я” та руйнуванню негативних внутрішніх уявлень і переконань.

Важливими функціями, які виконує “вибух”, є зняття напруження у відносинах, припинення розгортання конфліктної ситуації деструктивним шляхом, відновлення комунікації та міжособистісної взаємодії, створення передумов для виховання особистості.

Слід звернути увагу на те, які конфліктні ситуації бажано вирішувати за допомогою цього методу. У колективі досить часто виникають складні відносини, але було б фізично неможливо доводити всі конфліктні ситуації до “вибуху”, створюючи постійно нездорову, нервову атмосферу. “Вибух” виправданий тільки тоді, коли весь колектив підтримує точку зору вчителя, вихователя і його члени не мають сумніву щодо необхідності покарання. Серед усіх конфліктних відносин потрібно обирати найяскравіші та зрозумілі для всіх.

Таким чином вважаємо, що метод “вибуху”, як емоційно насичений психолого-педагогічний вплив, спрямований на конкретного індивіда, може використовуватися у сучасному учнівському середовищі з метою спричинити сильне внутрішнє переживання особистості, на основі якого відбувається критичне сприйняття, переосмислення й усвідомлення своїх вчинків, що створює сприятливі передумови для перевиховання особистості.

Ми згодні з А. Макаренком, який відзначав, що великий потенціал “вибуху” у справі виховання особистості й колективу виявляється тільки за природних умов, а не в штучно створеному середовищі [2].

“Вибух” руйнує старі уявлення, стереотипи, способи поведінки індивіда, готує підґрунтя для перебудови особистості, а суть перевиховання полягає в тому, що їх місце має зайняти позитивний досвід міжособистісної взаємодії.

Уся педагогічна діяльність А. Макаренка, пройнята любов'ю та вірою в дитину, ґрунтувалася на повазі до особистості й передбачала орієнтацію в процесі виховання на її позитивні якості [1].

Необхідно усвідомлювати, що метод “вибуху” варто використовувати з урахуванням індивідуального підходу до особистості й у поєднанні з іншими методами виховання, які забезпечують розвиток і становлення особистості в колективі. А. Макаренко ніколи не розглядав один метод, яким би він не був дієвим

засобом, якщо цей метод був відірваний від цілісної системи виховання особистості та наголошував на тому, що один і той самий метод у різних умовах може мати неоднаковий результат [2].

Поділяючи думку А. Макаренка, що вибуховий маневр є дуже болісним та педагогічно складним і, використовуючи його, вчитель, вихователь вдається до певного ризику, вважаємо за необхідне застосовувати метод “вибуху” в педагогічній практиці з метою зняття напруження, яке створює конфліктна ситуація, руйнування його деструктивних явищ, а головне, здійснення потужного педагогічного впливу на весь учнівський колектив. Деякі педагоги переконані, що вчитель не має права створювати конфлікти і застосовувати їх у дитячому колективі, проте інколи метод “вибуху” виявляється найбільш ефективним.

Очевидно, що успішність методу “вибуху” залежить від ефективного управління учителем учнівським середовищем. Управління, яке спрямоване на розв’язання поставлених перед учнівським колективом завдань, передбачає формування, розвиток і згуртування цього колективу, який створює позитивний соціально-психологічний клімат, що сприяє продуктивній спільній діяльності.

Як зазначалося раніше, особистість, відносно якої застосовується “вибух”, у ситуації, коли весь колектив протистоїть її вчинкам, поведінці, способу взаємодії з іншими, може зазнати миттєвої перебудови під впливом значних емоційних переживань. За наявності бажання й готовності індивіда до позитивних змін необхідно надати йому таку можливість, створивши умови, що сприяють особистісному зростанню.

Висновки. Отже, для розв’язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі вважаємо доцільним і необхідним застосування методу “вибуху”, оскільки він дає змогу не тільки довести їх до логічного завершення, а й сприяє мінімізації емоційного напруження, збереженню позитивного соціально-психологічного клімату, нормалізації відносин та забезпечує виховання особистості в колективі.

Список використаної літератури

1. Макаренко А.С. Прапори на баштах / А.С. Макаренко ; [пер. з рос. О.І. Бандури]. – К. : Молодь, 1988. – 384 с.
2. Макаренко А.С. Педагогические сочинения : в 8 т. / А.С. Макаренко ; [сост. : Л.Ю. Гордин, А.А. Фролов]. – М. : Педагогика, 1984. – Т. 3. – 512 с.
3. Макаренко А.С. Цель воспитания / А.С. Макаренко // Соч. : в 7 т. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1958. – Т. 5. – 558 с.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2013.

Порохня Л.А. Педагогическое наследие А. Макаренко: метод “взрыва” как средства разрешения межличностных конфликтных ситуаций в ученической среде

Статья посвящена рассмотрению научного наследия А. Макаренко, в частности метода “взрыва” как средства разрешения межличностных конфликтных ситуаций в ученической среде.

Ключевые слова: метод “взрыва”, межличностные конфликтные ситуации, ученическая среда.

Porokhnya L.A. Makarenko Pedagogical heritage: the method of “bang” as a means of resolving interpersonal conflicts in the student environment

Article is dedicated to scientific heritage A. Makarenko, including the method of “explosion” as a means of resolving interpersonal conflicts among students.

Key words: method “explosion”, interpersonal conflict situations among students.